

ANOTACE

JAN, Libor a kol. *Morava v časech markraběte Jošta. K 600. výročí zvolení posledního Lucemburka z moravské větve římským králem a jeho úmrtí. Brno: Matice moravská, Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura 2012. 209 s.*

Výstupem z konference uspořádané u příležitosti 600. výročí volby moravského markraběte Jošta římským králem a také jeho úmrtí je tematický sborník obohacený o množství ilustračního materiálu. Záměrem předkládané publikace evidentně nebylo plně postihnout politický vývoj na Moravě v letech vlády Jošta Lucemburského, ale zpracovat jednotlivé stránky komplikované osobnosti markraběte Jošta a jeho vztah k dalším politickým činitelům v markrabství. Knížka obsahuje celkem deset statí. Příspěvek Dalibora Janiše přiblížil historický vývoj zemského soudu, úřadů a instituce landfrýdu v době vlády markraběte Jošta. Na Janišův příspěvek tematicky navázal Tomáš Baletka, který shrnul výsledky svého výzkumu složení dvora markraběte Jošta. Petr Elbel se soustředil především na problematiku obsazování úřadu olomouckého biskupa v období vlády markraběte Jošta. Interpretuje zde snahy moravského vládce o získání vlivu nad olomouckým biskupstvím, které platilo za mocenskou expozituru českého panovníka na Moravě.

Následující dva příspěvky věnují pozornost nemalým mocenským ambicím Jošta Lucemburského v zahraničním prostředí. Lenka Bobková představila výsledky svého studia aktivit markraběte Jošta v Braniborsku. Výsledek Joštovy braniborské politiky vystihuje už hlavní titul příspěvku: *Smělý cíl, malý úspěch*. Události předcházející zástavě části braniborského markrabství moravským Lucemburkům pak přiblížila Daniela Dvořáková. Autorka se soustředila na vývoj situace v uherském království v letech 1385–1389 a (ne)zjistnou pomoc, kterou markrabata Jošt s Prokopem poskytli svému bratranci při jeho zápase o uherskou korunu. Vztah markraběte Jošta k moravským městům spadajícím pod jeho přímou vládu je náplní příspěvku Tomáše Borovského, jenž se zaměřil zejména na finanční povinnosti těchto měst vůči jejich pánovi. Martin Čapský pak věnoval pozornost vzájemnému vztahu markraběte a příslušníků rodu opavských Přemyslovců, přičemž se do velké míry pozastavil i u výkladu dějin opavského knížectví od začátku vlády Jana Lucemburského. Okolnostmi vzniku dvou fundací moravských Lucemburků, kláštera augustiniánů před Brnem a kláštera kartuziánů v Králově Poli, se podrobněji zabýval Libor Jan. Stavební vývoj hradu Veveří v době vlády lucemburské sekundogenitury na Moravě zachytil Miroslav Plaček. Sborník uzavírá příspěvek Evy Richtrové. Základní linkou její studie je otázka provenience uměleckých děl vzniklých za vlády Jošta Lucemburského, jako příklad si autorka zvolila sochu piety z kostela sv. Tomáše v Brně.

Vznik tematického sborníku zaměřeného na jednotlivé stránky osobnosti markraběte Jošta a další oživení studia aktivity moravských Lucemburků lze přijmout jen s povděkem. Obsáhlá biografie Jošta Lucemburského Václava Štěpána je pojata chronologicky, tematické zpracování konkrétních kapitol z Joštova života tak až na několik dílčích studií dosud chybělo. Čtenář by snad jen mohl postrádat příspěvek vztahující se k samé volbě markraběte Jošta římským králem, jejíž výročí bylo jedním z motivů vydání tohoto sborníku.

Jana Vítová

JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 199 s. + 28 s. obr. příl.

V návaznosti na publikace *Vojvodovo – Etnologie krajanské obce v Bulharsku* a *Vojvodovo – kus česko-bulharské historie*. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel připravil Marek Jakoubek, odborník zabývající se dějinami a etnografií české krajanské obce Vojvodovo v Bulharsku, novou knihu s názvem *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Obec Vojvodovo byla založena na počátku 20. století především přesídlenci z české vesnice Svatá Helena v rumunském Banátu. Většina Čechů obec opustila v letech 1949 a 1950 v rámci poválečné státem řízené reemigrace. Během této krátké doby se Vojvodovo stalo vzorem pro široké okolí. Publikace přináší některé dosud neznámé informace o řadě událostí a osobností spjatých s historií obce, některá dříve popsaná témata prezentuje v nových souvislostech.

Kniha se skládá ze šesti kapitol. Jednotlivé kapitoly představují pramenné edice doplněné o komentáře autora, ediční poznámky (informují o původu textů, jejich podobě apod.) a použitou literaturu. Jakoubkovy komentáře můžeme označit jako velice cenné a hodnotné – jednotlivé prameny jsou v nich kriticky rozebrány, komentáře představují také oporu pro čtenáře (pomáhají pochopit kontext). Na prezentaci pramenných edic byla založena také předchozí Jakoubkova kniha, od doby jejího vydání byly objeveny některé další texty spjaté s historií obce, některé nové texty, jejichž autory jsou bývalí obyvatelé Vojvodova, byly v době od vydání předchozí publikace napsány. Jednotlivé kapitoly nabízejí rozmanitý pohled na historii obce Vojvodovo.

Kapitola nazvaná *Banátské Vojvodovo Ljubomira Stojanova* prezentuje text potomka smíšeného vojvodovského páru (matka a babička autora byly vojvodovské Češky). Text byl jako jeden z nemnoha textů týkajících se Vojvodova v době, kdy v něm dominovali Češi, napsán v bulharštině. Autor textu ve Vojvodovu nikdy trvale nežil, nenaučil se česky, jde tedy o pohled zvenčí. Stojanov označuje Vojvodovo za obec banátskou, jeho obyvatele za Banátčany (přestože si byl vědom, že rodina jeho matky a babičky i řada dalších obyvatel Vojvodova pocházela z Čech). Jakoubek to vysvětluje tím, že sousedé z bližšího i vzdálenějšího okolí považovali Vojvodovčany za „banátské Bulhary“. Na rodinné historii L. Stojanova (sňatek jeho matky a babičky a dalších dvou vojvodovských Češek s Bulhary ze vzdálené obce Kovačice) dokumentuje Jakoubek sňatkové strategie Vojvodovčanů – jako primární definuje sféru religiozní (stejná víra, tj. sňatky s protestanty), nikoli etnickou. Text Stojanova popisuje také podobu obce, domů (včetně jejich vybavení), obživu a oblékání obyvatel obce, jejich náboženství, zábavu, připomíná poctivost a ctnostný život Vojvodovčanů, popisuje také další vývoj Vojvodova po odchodu Čechů.

Autory textů prezentovaných v kapitole nazvané *Dva životopisy vojvodovských Bulharů* jsou Toško Metodiev Stančev (za manželku měl vojvodovskou Češku) a Rajna Dimitrova Janeva, oba Bulhaři z Vojvodova. Jakoubek upozorňuje na rozdíly mezi oběma texty v popisu vztahů mezi Čechy a Bulhary ve Vojvodovu. Oba autoři sice vzpomínají na Vojvodovo v době, kdy v něm dominovali Češi pozitivně, přesto je patrná jistá rozdílnost, kterou Jakoubek vyvozuje z rozdílné generační příslušnosti autorů. Děti mohly mít pocit, že se rozdíl mezi Čechy a Bulhary nedělal (text Janevy vzpomínající na dětství a první roky dospívání mezi vojvodovskými Čechy, poté se většina Čechů odstěhovala do ČSR), v dospělosti bylo ale uplatňováno pravidlo endogamie, zapovídající sňatky s nečleny (z religiozního pohledu), tedy především s Bulhary (text Stančeva upozorňující na hranice mezi Čechy a Bulhary).

V kapitole nazvané *Drobné střípky z vyprávění mých rodičů Mileny Haškové* je prezentován text založený na vzpomínkách rodičů (jeho autorka Vojvodovo nikdy nenavštívila). Autorkou je Milena Hašková, dcera prvního českého učitele ve Vojvodovu Jana Findeise. Jakoubek

v komentáři přibližuje život Findeise (do Vojvodova byl vyslán „orat pole národní“, nalezl zde ale nedostatečné národní vědomí, navíc mu těžkosti přinášelo to, že nebyl evangelík, přesto dosáhl toho, že české školy si Vojvodovčané cenili). Jakoubek upozorňuje, že je možné, že Findeisovo působení ve Vojvodovu bylo rozhodujícím faktorem pro rozhodnutí krajanů pro návrat do vlasti. Z prezentovaného textu vyplývá, že rodiče Haškové vzpomínali na Vojvodovo s láskou.

Následující kapitola pojmenovaná „*Cesta do Prahy*“ vojvodovského Čecha Petra Dobiáše, představuje teprve druhý známý text napsaný Vojvodovčanem před přesídlením do ČSR. Text byl sepsán vojvodovským Čechem Petrem Dobiášem během cesty z Vojvodova do Prahy a zpět, kterou vykonal s dalšími vojvodovskými delegáty v roce 1946 (zjišťovali možnost přesídlení do ČSR v rámci státem řízených reemigračních akcí). Jakoubek v komentáři představuje osobu Petra Dobiáše a rozebírá problematiku reemigrace vojvodovských Čechů (např. důvody, které vedly k opuštění obce – hrozící kolektivizace, omezený „sňatkový trh“, nedostatek půdy, sliby delegátů apod.).

Kapitola nazvaná *Prolomení ticha*, jejímž autorem je vojvodovský Čech Petr Klepáček, je navázáním na text téhož autora, publikovaný v předchozí Jakoubkově knize. Jakoubek vyzdvihuje tento příspěvek jako dílo spojující prvky memoárové s vědeckými. Klepáčkův text je mezi texty vojvodovských Čechů specifický tím, že se snaží zachytit také odvrácenou tvář Vojvodova (prolamuje některá témata, o kterých ostatní Vojvodovčané zatím mlčeli). Jakoubek proto rozebírá etickou problematičnost publikování textu (proč k němu přikročil). Text sám (jedná se o nejrozsáhlejší text publikovaný v knize) vychází zejména z vyprávění příbuzných. Ve svém komentáři uvádí Jakoubek jeho několikerý přínos. Text uvádí řadu podstatných a doposud neznámých informací o povaze víry obyvatel Vojvodova (podle Jakoubka se jedná o nejhlubší a nejkomploznější vhléd do povahy víry v Boha příslušníků vojvodovské komunity). Původ vojvodovské religiozity vidí Klepáček ve vnější misijní činnosti v devadesátých letech 19. století (Jakoubek s odkazem na další autory tuto tezi potvrzuje, vyvrací původně uváděné teze tolerančního sektářství). Pozornost je věnována např. příčinám rozdělení metodistického sboru ve Vojvodovu (odštěpení darbistů), popisu rozdílů mezi oběma sbory či nesvářů, které rozdělení přineslo. Jako další přínos textu hodnotí Jakoubek to, že Klepáček jako první provádí širší a kritický rozbor „správy věcí veřejných“ ve Vojvodovu. Ukazuje např., že se pro některé obyvatele Vojvodova stala politika věcí prospěchu (zbavuje tuto sféru anonymity, popisuje zejména příkoří, která se týkala jeho rodiny). Dalším přínosem textu je to, že rozebírá působení kazatele Martina Roháčka v obci. Roháček (Jakoubek podává v komentáři nástin jeho života) se zasloužil o morální růst obce („strážce a soudce morálky“), nakonec ale musel obec opustit kvůli údajnému cizoložství (Klepáček dokládá, že se daných skutků nemohly dopustit ženy, které z nich byly obviněny, mohlo tedy jít o snahu zbavit se přísného kazatele).

V poslední kapitole nazvané *Iva Heroldová, Vojvodovo a výzkum novoosídlenecých obcí na jižní Moravě* jsou čtenářům předloženy nově objevené přepisy (archivované poznámky) vybraných záznamů rozhovorů etnoložky Ivy Heroldové (Jakoubek v komentáři tuto osobnost představuje, provádí rozbor jejích děl) z terénního šetření s vojvodovskými informátory, s nimiž hovořila během svých šetření v Novém Přerově (zde se v rámci poválečných reemigračních procesů usadili někteří vojvodovští krajané) v roce 1973. Jedná se o kapitolu odlišnou svým charakterem od ostatních kapitol recenzované publikace. Ve svém šetření se Heroldová věnovala mimo jiné situaci vojvodovské krajanské komunity po reemigraci do ČSR, získala ale také řadu dat týkajících se Vojvodova v letech 1900–1950. Jakoubek tyto texty rozebírá, hodnotí jejich přínos. Informátory byly (ex)Vojvodovčané, jejich manželští partneři, místní občané – sousedé či činovníci místních orgánů státního aparátu. Jelikož jsou dnes tyto informátoři nedostupní,

jedná se o unikátní pramen, a to zejména k období před založením Vojvodova a k jeho založení (klíčový informátor Rudolf Hrůza se narodil ještě před založením Vojvodova na Svaté Heleně). Pramen obsahuje také řadu etnografických informací (výroční a rodinné zvyky, Vánoce, svatby, narození, společenský život, podomácká výroba).

Publikace nabízí zajímavý pohled na historii krajské obce Vojvodovo. Na stránkách knihy tato obec opět ožívá, její dějiny získávají konkrétní tváře. Možnost nahlédnout do osudů konkrétních lidí prezentovaných v jednotlivých textech přispívá ke čtivosti knihy. Její autor pak svými zajímavými a hodnotnými komentáři povyšuje knihu na úroveň vědeckého díla. Zřejmý je vztah, který autor ke zkoumanému tématu získal, a ten se zákonitě odráží také v kvalitě a čtivosti recenzované publikace. Jako hlavní přínos knihy je třeba vyzvednout to, že přispívá k uchování historické paměti o zcela unikátním společenství lidí, kteří tvořili českou krajskou obec Vojvodovo. Vzhledem k tomu, že čas neúprosně běží a překrývá vzpomínky (nejen) o této obci prachem zapomnění, je třeba tento počín ocenit.

Miroslav Jireček

ZŘÍDKAVESELÝ, František: *Soustavná elektrizace Moravy a Slezska 1918–1955 do připojení poslední obce*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2013, 230 s.

Představená publikace navazuje na předchozí autorovu práci *Počátky elektrifikace Moravy 1878–1919*, vydanou v roce 1978, v níž byl přiblížen proces objevů vlastností elektřiny od jejich počátků až do praktického využití. Najdeme zde „prehistorii“ budování malých místních elektráren různorodých zařízení, napětí, kmotočtů, většinou nevhodných s velkými ztrátami a neschopnými vzájemné spolupráce. Již v tomto „pionýrském“ období pochopili jak odborníci, tak i zainteresovaní úředníci zemského výboru na Moravě nutnost a praktičnost zavádění elektřiny nejen do velkých měst, ale i do těch nejzapadlejších vesnic a osad.

Tento myšlenkový posun je doložitelný hned v první kapitole pokračující publikace, která na s. 9–26 přináší základní přehled postupu prací na elektrifikaci a také konkurenčních sporů o užitečnost elektráren v rámci akciových společností v procesu soustavné elektrifikace Moravy a Slezska v letech 1919 až 1938 (s. 27–58). Po představení čtyř největších elektrárenských akciových společností – Západomoravské, Středomoravské, Severomoravské a Moravskoslezské elektrárny – v letech první republiky (s. 59–174), tvořící vlastní jádro práce, je další kapitola věnována elektrizaci Moravy v období okupace (s. 175–190). Poslední, desátá kapitola (s. 191–200) dokončuje tento náročný a prospěšný industrializační proces v regionech Moravy a Slezska v nových znárodněných podmínkách (1945–1955), kdy byly do sítě soustavné elektrizace připojeny poslední moravské obce.

Myšlenky soustavné a plošné elektrifikace Moravy a Slezska se utvářely v průběhu zavádění elektřiny od osmdesátých let 19. století a dozrály těsně před vypuknutím první světové války. V legislativní podobě našly své vyjádření v osnově zákona o soustavné elektrizaci Moravy a Slezska z roku 1914. Důležitým předpokladem pro realizaci elektrifikace bylo získání dvou velkých elektráren v Oslavanech a Poříčí z rukou cizího kapitálu do majetku nové ČSR. Tyto elektrárny se pak staly pilíři soustavné čs. elektrifikace. Hlavní podíl na úspěšném jednání měl profesor české techniky v Brně Vladimír List, který se stal hlavním organizátorem, technickým garantem a rádcem v průběhu celého vývoje elektrifikace na Moravě. Jeho zásady lze aplikovat i v dnešních energetických podmínkách, kdy List poukazyval na nesmysl ponechávat prodej

elektriny zahraničnímu kapitálu, který fakticky nenese náklady na finančně náročném budování elektráren a rozvodů spolu s údržbou, ale podílí se jen na výnosech z prodeje.

Zásad osnova moravského zákona o soustavné elektrizaci bylo využito při přípravě legislativy po vzniku republiky. Zákonem z 22. července 1919 vytvořilo Národní shromáždění potřebný základ pro rychlý rozvoj elektrifikace daného území. Hlavním ustanovením zákona bylo vytvoření tzv. všeužitečných elektráren jako smíšených společností; na území Moravy a Slezska to byly Západomoravské elektrárny v Brně, Středomoravské elektrárny v Přerově, Severomoravské elektrárny v Zábřehu a Moravskoslezské elektrárny v Moravské Ostravě. Elektrizace v Československu musela být prováděna tak, aby umožňovala zásobovat elektrickým proudem nejen města a velké obce, ale i odlehlé osady, což zahraniční koncerny negarantovaly. Cena elektrické energie měla být co nejlevnější, aby podporovala rozvoj domácího průmyslu a zemědělství. Tomu měla napomáhat také finanční účast státu, zemí a obcí. Morava, pokud šlo o elektrifikaci, zaznamenala jistý náskok před ostatními zeměmi republiky; k roku 1919 zde bylo 128 elektráren, jejichž proudy využívalo kolem 354 obcí, tj. zhruba 10,4 % všech obcí.

Prosazení soustavné elektrizace Československa skýtalo dosud netušené možnosti pro uplatnění našich elektrotechnických firem, i když ty svými výrobními podmínkami stále zaostávaly za rakouskými a německými podniky. Největší elektrotechnické firmy se přetvářely na akciové společnosti a napojily se na světové elektrokonzerny. Vedle těchto specializovaných elektrotechnických koncernů zasahovaly do elektrifikace na Moravě a ve Slezsku svými výrobními programy také strojírenské koncerny; mezi ně můžeme například zařadit První brněnskou strojírenskou společnost, která již před první světovou válkou získala věhlas výrobou rychloběžných parních strojů a výkonných parních kotlů, které vyvážela do celého světa. Velké elektrárenské společnosti narážely v celém průběhu elektrifikace na houževnatý odpor většiny lokálních malých elektráren, a to až do znárodnění elektráren po roce 1945. Posledními dvěma obcemi ve sledovaném regionu, které byly připojeny do sítě soustavné elektrifikace, byly na Jablunkovsku lokality Košariska a Hrčeva v bývalé Moravskoslezské zemi.

Práce F. Zřídka veselého, který se dlouhodobě touto problematikou zabývá, stojí nejen za přechtení, ale mohla by se stát i jistým vzorovým příkladem pro obdobné práce mapující vývoj v industrializačním období v rozličných výrobních odvětvích Moravy a Slezska. Autor opřel svůj výklad o zvládnutí bohatého pramenného materiálu a relevantní literatury, a to jak staršího, tak i novějšího data. Ocenit lze i bohatě zastoupený fotodokumentační materiál s přehledně doprovoznými tabulkami.

František Čapka

BURIANOVÁ, Miroslava: *Móda v ulicích protektorátu. Život – oděv – lidé.* Praha: Národní muzeum – Grada Publishing, a.s., 2013. 288 s.

Publikace historičky Miroslavy Burianové *Móda v ulicích protektorátu* představuje výstup z grantového projektu, který byl zrealizován na půdě Národního muzea v Praze za finanční podpory ministerstva kultury. Autorka se v knize zaměřila na změny a trendy v odívání v období druhé světové války, které se vyznačovalo nedostatkem všeho, nevyjímaje oděvy a jejich doplňky včetně obuvi.

Proměna dámského šatníku úzce souvisela s vývojem postavení žen ve společnosti – zatímco za první a druhé republiky záleželo ryze na rozhodnutí či finanční situaci ženy, zda se stane součástí pracovního procesu, v období totálního nasazení se z této volby stala povinnost.

Předmětem zájmu autorky anotované publikace se tak stal především oděv dámský, určený nejen pro každodenní nošení do práce, ale také pro zvláštní příležitosti. V jednotlivých kapitolách seznamuje M. Burianová čtenáře s tzv. základními kusy šatníku, které podle tehdejší etikety nesměly chybět v oděvní výbavě žádné ženy. Vedle oděvu určeného pro dny všední, který se zpravidla skládal z kostýmu, případně sukně a halenky, věnovala autorka dostatek pozornosti také ošacení vhodnému k volnočasovým aktivitám, jako byly výlety do přírody a sport. Zatímco v kapitole *Oděv pro dny sváteční* se Miroslava Burianová soustředila na podobu plesových toalet a šatů vhodných pro jiné společenské události, následující kapitola je věnována oděvům pro příležitosti mimořádného významu. Zde se autorka zabývá jednotlivými styly svatebních šatů podle druhu a velikosti obřadu. Vedle svatebních šatů, které byly s ohledem na použitý materiál a zpracování dostupné v podstatě všem vrstvám obyvatelstva, zařadila M. Burianová do této kapitoly také oděvy z luxusních textilií a kožešin, které si mohly dovolit pouze společensky vysoko postavené ženy, mezi něž patřily herečky a manželky politiků. Přestože je ženskému odívání věnována podstatná část knihy, nezapomněla autorka ani na muže, děti a dorost.

Jak naznačuje v názvu své publikace sama autorka, kniha nesleduje pouze proměny v odívání a užívaných textilních materiálech z hlediska módních trendů. Skutečnost, že doslova hitem tehdejšího šatníku se staly oděvy vyrobené kombinací látek ze starších kusů oblečení, se přímo odrážela od ekonomické situace v protektorátu. Módní trendy jako takové nahradila praktičnost a účelnost oděvu. Důvodem toho byl přidělový systém, na jehož základě došlo k regulaci prodeje potravin i kvalitních materiálů pro výrobu oděvů, stejně jako oděvů a bot již zhotovených. M. Burianová čtenáře seznamuje mimo jiné také s tím, jak na tuto situaci reagovaly tehdejší obchodní společnosti i drobní živnostníci, pro které byl hospodářský systém v protektorátu, pokud se nepřizpůsobili, likvidační. S přidělovým systémem válečných let úzce souvisí také postupná změna jídelničku protektorátních domácností, o jehož skladbě autorka informuje v jedné z dalších kapitol knihy.

Knihy je provázena velkým množstvím fotografií, obrázky reklamních plakátů a dobových ilustrací, které doplňovaly texty v tehdy populárních časopisech pro ženy, jako byla např. *Eva* nebo *Hvězda*. Publikaci uzavírá slovník oděvní terminologie a soupis použitých pramenů a literatury. Lze důvodně očekávat, že publikace M. Burianové zaujme nejen odborníky zaměřené na oblast každodennosti v moderních dějinách, ale také běžného čtenáře, který inklinuje k tematice módy a životního stylu v období čtyřicátých let 20. století.

Lenka Šmídová Malárová

VANĚK, Pavel a kol. (eds.): *Ochrana státní hranice 1948–1955*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2013. 141 s.

Anotovaná kolektivní monografie s tematikou ochrany státní hranice po druhé světové válce a na začátku studené války, vycházející jako třetí svazek ediční řady Acta Musei Technici Brunensis, představuje souborné dílo dvaadvaceti autorů z paměťových institucí, univerzitních pracovišť i ze soukromého prostředí. Bezprostředním podnětem pro vznik této úhledné publikace byl květnový seminář, který se konal roku 2011 v prostorách Technického muzea v Brně; tento rok nebyl vybrán náhodně. Byl nejen rokem 60. výročí zahájení vojenského střežení státní hranice Pohraniční stráží, ale i 45. výročí vzniku rezortního archivu ministerstva vnitra a jubilejním rokem Technického muzea v Brně, oslavujícího půl století své činnosti. Seminář iniciovala pořádající instituce společně s Archivem bezpečnostních složek Brno-Kanice, přičemž

hlavním iniciátorem tohoto setkání byl Pavel Vaněk z uvedeného archivu. Tato aktivita souvisela s budováním Areálu československého opevnění v Šatově, který je jednou z technických externích památek ve správě Technického muzea. V rámci tohoto areálu je přístupný pečotní srub MJ-S 3 „Zahrada“ a neustále se rozšiřující venkovní expozice, prezentující technické prostředky používané v letech 1948–1989 na hranicích.

Editoři publikace rozdělili jednotlivé studie do čtyř tematicky vzájemně souvisejících a prolínajících se bloků: *Střežení státní hranice 1948–1955*, *Pohraniční stráž a ostatní bezpečnostní složky v první polovině 50. let*, *Obyvatelstvo v pohraničí* a *Muzejní expozice a edukační aktivity k ochraně státní hranice*. Co do rozsahu a záběru kvality zpracování jsou však jednotlivé příspěvky na nestejně úrovni, mnohé mají spíše jen povrchní a informativní úroveň, takže bychom uvítali jejich další rozpracování.

Z první skupiny příspěvků zaujme hned úvodní stať Martina Pulce *Usmrcení osob na státních hranicích – úvaha nad prameny*, v níž se autor z Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu zamýšlí nad informativními zdroji využitelnými pro popis případů osob usmrcených Pohraniční stráží při pokusu o přechod hranice. Pozornost věnuje zejména písemným pramenům s upozorněním, že při svém vzniku mohly být vytvořeny tak, aby zakryly skutečný příběh popisovaných událostí. V této souvislosti jsou uváděny některé konkrétní příklady. Prameny autor dělí do několika kategorií, přičemž jsou připomínána rizika, jež přicházejí v úvahu při jejich interpretaci. V souvislosti s tím jsme zde upozorněni na problematiku svědeckých výpovědí, které doplňují údaje v písemných pramenech, když obsahují jiné prameny než prameny písemné. Z první, nejpočetnější skupiny osmi příspěvků bychom mohli ještě upozornit na zamyšlení Prokopa Tomka z Vojenského historického ústavu Praha nazvané *Přechody státních hranic z hlediska agentů-chodců a kurýrů*, v němž autor nahlíží na měnící se systém ochrany státní hranice po únoru 1948 z perspektivy tzv. agentů-chodců, kteří překračovali hranice s úkoly od zahraničních zpravodajských služeb. Mimo jiné se zde věnuje také otázce ozbrojeného boje s pohraničníky, přičemž uvádí i důvody, proč k němu příliš nedocházelo, a dále poukazuje i na skutečnost, že podle dosavadních zjištění důvodů úmrtí v důsledku přímého střetu s tzv. narušiteli státní hranice přišlo o život 11 z celkem 584 pohraničnicků zemřelých při výkonu služby. Zásadní přelom v překonávání hranice Tomek shledává ve výstavbě ženižnětechnických zařízení na čs. hranici, což výrazně komplikovalo její překonání. Věnuje se rovněž používaným způsobům přechodu hranice: nejčastěji používanému prolézání přes drátěný zátaras, stejně jako méně častému překonávání vodních toků plaváním a potápěním nebo i za pomoci vzdušných balónů. Ukázkou potřeby dalšího rozpracování je pouhý „nástin“ z pera dalšího pracovníka Vojenského historického ústavu Ivo Pejčocha, který se svým příspěvkem *Příslušníci československé armády jako kurýři západních zpravodajských služeb* zaměřuje na příslušníky ozbrojených složek působících v roli již vzpomenutých tzv. agentů-chodců, tedy kurýrů ze Západu. Z pestré palety bývalých důstojníků si vybírá životní osudy několika těchto kurýrů, které stihl postihnout za poskytnutí pomoci agentu-chodci.

Z druhého souboru příspěvků (*Pohraniční stráž a ostatní bezpečnostní složky v 1. polovině 50. let*) bych upozornil na dva. V prvním z nich s názvem *Výcviková střediska a školy SNB a jejich role při ochraně hranic (1945–1950)* Josef Vávra z Archivu bezpečnostních složek Brno-Kanice podává stručnou informaci o způsobu zajištění bezpečnosti pohraničního území od prvních poválečných měsíců, kdy prostřednictvím jednotek armády a revolučních gard došlo k obsazení linií prvorepublikové hranice s cílem udržet toto území pro obnovený stát. Jejich úkoly posléze převzaly jiné bezpečnostní složky státu (Pohotovostní pluk I NB) a po několika letech Pohraniční stráž. Příspěvek osvětluje, jakým způsobem k ochraně hranic přispívala v prvním poválečném období tzv. výcviková střediska a školy SNB. Se zajímavým tématem – *Strážci*

státní hranice objektivem Československého armádního filmu – přišel Václav Šmidrkal z Vojenského historického ústavu Praha, který na příkladu pohraničních filmů natočených v uvedeném studiu poukázal na některé metodologické a praktické problémy spojené s využíváním audiovizuálních pramenů pro historické studium ochrany hranic. Přestože upozornil na skutečnost, že v případě takového filmového zpracování jde o zprostředkované a stylizované či dokonce zmanipulované vyprávění „příběhů“, byly to právě tyto příběhy, které ovlivňovaly nebo měly ovlivňovat představy občanů o situaci na státních hranicích. Takové „pohraničnické“ filmy vznikaly v Československém armádním filmu většinou na zakázku ministerstva vnitra. Poněkud neskutečně zní jeho konstatování, že zatímco dokumentární, hrané a zpravodajské filmy zůstaly většinou dobře archivovány, osud řady výcvikových filmů je dnes neznámý.

Z třetího bloku příspěvků (vedle regionálně zaměřených) zaujme zejména text od Davida Kovaříka z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR zabývající se otázkou vysídlení a následné likvidace pohraničních obcí (*Zánik obcí v zakázaném hraničním pásmu*), kdy na počátku padesátých let 20. století bylo v okolí čs. státní hranice s Rakouskem a Spolkovou republikou Německo zřízeno pro občany zakázané hraniční pásmo. Jednalo se o relativně malé území, zahrnující 1–2 kilometry široký pruh, z něhož se muselo v letech 1951–1952 vystěhovat všechno civilní obyvatelstvo; takto bylo postiženo 448 rodin, které se tam ocitly v průběhu poválečného osídlování. Vysídlené vesnice a další sídelní objekty v tomto prostoru pak byly v letech 1952–1957 zbořeny a srovnány se zemí. V zakázaném hraničním pásmu tak zaniklo kolem 130 vesnic, osad a další stovky samot, kde bylo zbořeno asi 2800 objektů. Pro bližší přiblížení tohoto fenoménu je třeba provést nezbytný výzkum zejména v regionálních (okresních) archivech, v jejichž fondech se nachází dosud většinou neprostudované materiály.

Možností výběru z oblastí muzejních expozic k tematice ochrany státních hranic jsou připomenuty v závěrečné části představeného sborníku. Nejblíže se obecnějšího pohledu dotýká krátké zamyšlení učitele historie a společenských věd na gymnáziu v Pardubicích Marka Výborného nazvané *Příběhy bezpráví – možnosti prezentace „železné opony“ ve výuce dějepisu*. Na příkladu uvedeného projektu upozorňuje na nabídku dokumentárních filmů školám, což spadá do rámce vzdělávacího programu „Jeden svět na školách“, který je realizován společností Člověk v tísní o. p. s. Autor upozorňuje na sadu didaktických a metodických materiálů spolu s dokumentárními filmy s názvem *Příběhy bezpráví – za železnou oponou*, která nabízí školám jedenáct dokumentů ze stejnojmenných cyklů České televize.

Celá představená práce je doprovázena značným množstvím fotodokumentace, mapkami (ne vždy kvalitními), tabulkami a grafy. Ukázalo se, že navázaná kooperace mezi Technickým muzeem Brno a Archivem bezpečnostních složek Brno-Kanice může i v budoucnu přinést další přínosný společný text.

František Čapka

SELUCKÁ, Alena (eds.): *Ochrana mincí a medailí v muzejních sbírkách*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2013, 89 s.

Stalo se již tradicí, že pracovní skupina Kovy Komise konzervátorů-restaurátorů Asociace muzeí a galerií ČR jednou ročně organizuje seminář nebo workshop se zaměřením na určité specifické téma, které se týká konzervace-restaurování sbírkových předmětů z kovů. Ten poslední proběhl 30. května 2013 v prostorách Technického muzea v Brně jako jednodenní odborný seminář pod názvem, který je totožný s anotovanou publikací.

Seminář byl zaměřen především na konzervaci-restaurování mincí, a to jak z oblasti archeologických, tak i historických sbírek. Pozornost byla rovněž věnována možnostem a omezením přírodovědného průzkumu mincí a v neposlední řadě také diskusi o pohledu na konzervaci-restaurování mincí ze strany jak konzervátora, tak i numismatika. Bohužel se nepodařilo zajistit příspěvky týkající se specifiky ochrany medailí, které na rozdíl od mincí nebyly vyráběny ve velkých sériích a byly často zpracovány zcela odlišnými technikami. Částečně se této problematice dotkla vystoupení týkající se přírodovědného průzkumu identifikace korozního poškození používaných slitin.

Metodické centrum konzervace Technického muzea v návaznosti na proběhlý seminář připravilo tematicky stejně zaměřenou odbornou kolektivní monografii, která obsahuje šest přednesených (dále zásadním způsobem přepracovaných) příspěvků. První z nich, autorské dvojice Lukáš Richtera a Martin Zmrzlý, co do rozsahu naprosto zásadní (na zhruba padesáti stranách), upírá svou pozornost k problematice identifikace způsobů pokovení mincovních falz a k možnostem jejich ošetření. Je především zaměřen na oblast středověké ražby, kdy byla mincovní falza pokovena doposud poměrně opomíjenou technologií cínování na historických mincích. Z uvedeného rozboru je zřejmé, že se jedná o relativně častý jev, který opravuje dosavadní bezmyšlenkovitý názor, že ke všem povlakům dochází postříbřením. K tomuto konstatování vedly autory jednak poznatky z vlastní praxe při výzkumu těchto mincí, jednak poznatky z oblasti nauky o materiálu. Z výčtu všech jimi vyslovených problematických otázek, diskutabilních výsledků i inovativního využití moderních analytických metod je pro ně zřejmé, že mnoho otázek ještě čeká na své zodpovězení, mnoho vyslovených hypotéz na potvrzení nebo vyvrácení. Studie doplněná podrobným dokumentačním materiálem v podobě diagramů, tabulek a fotografických ukázek studovaných falz mincí svědčí o velmi pečlivém a zodpovědném přístupu autorů k danému tématu.

Zbývajících pět příspěvků si vzhledem ke svému rozsahu zaslouží alespoň informativní zmínku. Jan Stoužil ve stručnosti představil lokální korozní defekty na zlatých a stříbrných mincích, které znamenají drobná povrchová napadení, významně však neovlivňující životnost mincí a medailí, jen snižují jejich celkovou estetickou prezentaci. Následující kapitolka tří autorů – Michala Mazíka, Jaroslava Jelínka a Hany Prymusové – se zaměřuje na konzervaci a materiálový průzkum souboru mincí a medailí ze sbírek Městského muzea v Moravském Krumlově. V rámci provedeného zkoumání přikročili zmínění pracovníci za pomoci rentgenové fluorescence a energiové disperzní analýzy k chemickému zkoumání povrchu vybraného souboru. V případě archeologických mincí zdůraznil Dušan Perlík, že numismatik/archeolog musí v první řadě provést očištění a odkrytí jejich povrchu, aby bylo možné stanovit bližší určení mincí. Zvláště varovně zaznělo jeho upozornění, že při manipulaci s archeologickými mincemi je třeba si uvědomit, že ve většině případů jsou tyto mince z důvodu proběhlých korozních procesů velmi křehké. Jejich kov ztratil svou pružnost, a tak při manipulaci s nimi může bohužel dojít k jejich snadnému poškození, případně až ke zlomení. Proto většina archeologických mincí po očištění vyžaduje zpevnění lakem. To ovšem není jediné nebezpečí; v další části příspěvku jsme upozorněni i na jiné speciální způsoby zacházení s těmito mincemi.

Následujících šest stran sborníku vyplnilo zamyšlení Martina Fořta (doplněné názornými ukázkami) nad současnými možnostmi výroby kopií mincí z široké škály materiálů. Současně příspěvek pojednává o možnostech řešení jejich konzervace-restaurování, jejíž praktická realizace byla prezentována na souboru 45 kopií zlatých mincí ze stálé expozice Regionálního muzea Jílové u Prahy. Závěrečnou informaci přináší Tomáš Sládek formou průběhu konzervace souboru 912 stříbrných mincí pocházejících z archeologického nálezů, který byl učiněn v září roku 2011 amatérskými detektoráři při průzkumu pole poblíž původního hospodářského dvora na území zaniklé obce Vranov u Českého Meziříčí Královohradeckém kraji.

Krátký přehled příspěvků v představeném sborníku můžeme chápat jako sondu (poněkud však roztržitěnou) do současného stavu problematiky určování mincovních falz, způsobu jejich identifikace a citlivého ošetření.

František Čapka

ČAPEK, Vratislav: *Historik na přelomu dvou staletí. Co jsem prožil a na co si pamatuji. Pelhřimov: Nová tiskárna ve spolupráci s katedrou společenských věd Vysoké školy obchodní v Praze a Ústavem českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2013. 338 s.*

Od roku 2011 uvažoval autor o sepsání paměti o jednotlivých fázích svého činorodého života. Vlastní text vznikl v průběhu roku 2012, dokončen byl v první polovině roku 2013, takže ke svým 90. narozeninám (* 19. 11. 1923) si nejenom sobě, ale i širší veřejnosti, věnoval tento poměrně obsáhlý tisk, který po jednotlivých doplňcích překročil původně plánovaný stránkový rozsah. Ukázalo se však, že to nebylo zdaleka na závalu.

Profesor Čapek představuje významnou osobnost české historické vědy druhé poloviny 20. století. Jeho přínos a neodmyslitelné zásluhy jsou „spojeny zejména s didaktikou dějepisu, které položil terminologický i metodologický základ a svými pracemi přispěl k jejímu etablování a zvědečtění“, jak uvádí v poznámce editor paměti Jan Štemberk. Čapkovy rozsáhlé paměti jsou cenným svědectvím o rozporuplném 20. století v českém prostředí. Zachycují rodinné prostředí a hodnotový svět pražské středostavovské rodiny. S měnící se společností se měnily i jeho názory, zásady a činy spolu se změnami v jeho okolí. Tato doba přinášela zvrtné momenty dějin, na které musel jednotlivec reagovat. Jako „pohlazení na duši“ působí jeho vzpomínání (s pomocí obdivuhodné a udivující paměti) na léta raného dětství a mládí a následné období vysokoškolských studií. Čapkův profesní vývoj vedl přes krátké kantorské působení na středních školách a v Ústavu pro vzdělávání učitelů na Univerzitě Karlově v Praze do rozličných funkcí na pedagogické a filozofické fakultě „vysokého učení Karlova“. Neodmyslitelnou součástí rozvíjení obou jeho specializací – světových dějin novověku a didaktiky dějepisu – se staly zahraniční kontakty většinou spojené se stážemi v různých koutech světa. I po letech působí zajímavě a exoticky jeho vzpomínání na stáž jako člena Spojených národů na Blízkém a Středním východě. Za svého života měl to štěstí, že se mohl seznámit se stovkami odborníků z profese; za více než čtyřicet let pedagogické činnosti (z toho třicet let na vysoké škole, a dalších téměř osmnáct let coby důchodce v různých formách studia včetně funkce prorektora pro vědu a výzkum na Vysoké škole obchodní v Praze) učil tisíce studentů a přednášel dalším stovkám učitelů a pedagogických pracovníků. Přitom se snažil ze svých posluchačů udělat samostatně myslící lidi, kteří by měli dobré vzdělanostní základy a věděli, jak je dále rozvíjet.

Patřím k těm, kteří měli možnost se s profesorem Čapkem od osmdesátých let minulého století setkávat, a to zejména na konferencích a na následných diskusních fórech, které pořádala naše katedra dějepisu pedagogické fakulty. Při sestavování programu těchto konferencí jsme jej přirozeně požádali zpravidla o úvodní referát. Z jeho vystoupení bylo zřejmé, že historické poznání vnímá jako stále otevřené s existujícími variantami interpretací, přičemž neexistuje monopol na pravdu, protože zjištěná pravda není nikdy konečná, a proto získané poznatky je třeba vždy znovu a znovu v každé generaci ověřovat. Současně nabádal ke kritickému postoji k dané skutečnosti a také k toleranci k odlišným názorům. Čapkovy referáty přinášely novinky z oblasti světové didaktiky, seznamovaly účastníky konference s nejrůznějšími způsoby vzdělávání učitelů, tak jak je permanentně sledoval prostřednictvím cizojazyčných časopisů, aby

se čeští a slovenští učitelé nedostávali do izolace k dění ve světě. Připomněl bych ještě jeden postřeh: jeho zdůrazňování nutnosti představovat historii jako živou vědu s vazbami na přítomnost, což má vést k pěstování historické zkušenosti s objevováním kontinuity či diskontinuity historického vývoje. Patřil mezi ty „velké historiky“, kteří nepodceňovali vztah a propojení regionálních dějin s dějinami národními i světovými; to přirozeně (jako regionalistovi) lahodilo mým uším.

Nelze nepřipomenout Čapkovu publikační činnost, kterou sám spočítal na zhruba třicet pět monografií (včetně učebnic), tři sta statí, studií, článků, z nichž bylo okolo padesáti vydáno v zahraničí (v Belgii, Bulharsku, Francii, Jugoslávii, Německu, Maďarsku, Polsku, Spojených státech a v Sovětském svazu). Zajímavé je připomenout, co sám říká o sobě: „... věda byla pro mne dobrodružstvím poznání, od tajemna, když se zjišťoval výzkumný problém, od zjišťování všech okolností v jeho dílčích analýzách až po sestavení struktury vztahů a k vyjasnění jeho původní záhady. Někdy jsem si připadal jako detektiv v románech“. Co nelze jubilantovi dále upřít, je snaha o posun ve vývoji oboru, tedy didaktiky dějepisu jako vědní disciplíny; ten spočíval v tom, že nově charakterizoval a rozšířil předmět bádání a prováděl analýzu struktury jeho obsahu, stanovil vztah disciplíny k jiným vědním oborům (základním a doprovodným) a snažil se vymezit hlavní vědní metodologii oboru, přičemž některé metody bádání upravil pro své potřeby z jiných disciplín. Jiné pak zcela nově vytvořil, a tím vymezil zdroje pro teoretický a empirický výzkum. Rovněž se sluší připomenout, že se svými projekty podílel na rozvoji jiných oborových didaktik a pokusil se ukázat zejména na vztah didaktiky dějepisu k historické vědě, což realizoval na dějinách didaktiky dějepisu a dějinách vyučování dějepisu ve světě, které poprvé v naší literatuře zformuloval. Spatřoval spojnici historie a její didaktiky ve sledování toho, jak se dějiny právě pomocí didaktiky pronikají do vědomí člověka a jakou úlohu v tomto vědomí hrají. Na rozvoj tohoto vědomí byly zaměřeny všechny jeho historické práce i četné učebnice dějepisu pro různé typy škol (od základních až po vysoké).

Čapkovu vzpomínání se neobešlo bez široce a hluboce subjektivních názorů, v nichž převažovala stránka pozitivní nad ne vždy radostnou realitou. I ve svém (snad neurazím) „kmetiském věku“ doložil jubilant svou celoživotní svěžest spoluautorstvím na posledním skriptovém textu *Světové dějiny pro průvodce a pracovníky v cestovním ruchu* (2012).

František Čapka

BARON, Roman: *Ambasadorowie wzajemnego zrozumienia. Nedocenieni twórcy pomostów między polską i czeską kulturą (XIX–XXI w.)*. Studia i szkice. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2013, 372 s.

Publikace Romana Barona (Historický ústav AV ČR v Praze), jenž se ve své badatelské činnosti zaměřuje zejména na česko-polské vztahy, zahrnuje dvanáct autorových článků a studií publikovaných v letech 2009–2013. Kniha obsahující pět základních kapitol (*Tożsamości i transgresje, W kręgu imagologii: wzajemne wizerunki, Znani i nieznani twórcy pomostów, Historiograficzna perspektywa: Trwanie i zmiana a Między nauką, kulturą i polityką*) sleduje problematiku česko-polských a polsko-českých kulturních styků od přelomu 18. a 19. století až po současnost, přičemž těžiště badatelského zájmu je v 19. století. Práce je primárně určena polské odborné veřejnosti, proto také vyšla v polštině, do níž byly přeloženy i studie publikované nejdříve v češtině a angličtině.

Roman Baron zde rozebírá cesty výrazných osobností polské kultury v Čechách (např. A. J. Czartoryski, A. Mickiewicz) a cesty a pobyty osobností české kultury ve východní Haliči (J. P. Koubek, K. V. Zap, K. Havlíček), všímá si také, jak vnímalo polské prostředí Čechy a české prostředí Poláky a vyvozuje stereotypy na obou stranách ve sledovaném období. Jeho pozornosti neunikly výrazné osobnosti česko-polské a polsko-české vzájemnosti, jakými byli např. E. Jelínek nebo M. Szykowski. Autor se zde taktéž zabývá činností Československo-polského klubu v Brně a hodnotí výzkum v oblasti dějin česko-polských vztahů v 19. století i jeho perspektivy. Poslední část je věnována činnosti mladé a střední generace českých, slovenských a polských historiků, kteří se věnují zmíněné problematice, a autor zde uvádí i důležité instituce a stipendijní programy, které umožňují rozvoj bádání v oblasti česko-polských a polsko-českých vztahů.

Práce Romana Barona *Ambasadorowie wzajemnego zrozumienia (Vyslanci vzájemného porozumění)* představuje důležitý příspěvek v oblasti kulturních vztahů mezi českým a polským prostředím. Autor zde odkrývá mnohé zajímavé informace a podrobnosti, ale také nově hodnotí některé známé skutečnosti z oblasti polsko-českých a česko-polských vztahů. Text publikace je psán velmi čtivě; kniha obsahuje spoustu fotografií, přehled využitých pramenů a literatury, jmenný rejstřík, české a anglické resumé; zdařilá je i grafická úprava a obálka publikace, což jistě napomůže popularizaci zde nastíněné problematiky. Práci lze z uvedených důvodů doporučit nejen historikům-polonistům, ale všem badatelům, kteří si chtějí prohloubit své znalosti o kontaktech Čechů se zmíněnými západoslovanskými sousedy.

Petr Kaleta

DANIEL, Ondřej: Bigbít nebo turbofolk. Představy migrantů z bývalé Jugoslávie. Praha: Antropo Web, 2013. 154 s.

Tato kniha je hybridem mezi kulturní analýzou inspirovanou především britskými Cultural Studies a sociálně-historickou syntézou vycházející z inspirací např. společenskými vědami. Lze ji číst po libovolných částech nebo na přeskáčku a čtenář by se z ní měl dozvědět o představách konstitutivních pro různé komunity migrantů z bývalé Jugoslávie. Publikace vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově.

Autor se zaměřuje na mezinárodní migrace tří sousedních národů – Srbů, Chorvatů a Bosňáků. V úvodu uvádí, že tyto tři národy mají své vlastní tradice odrážející tři náboženství (pravoslaví, katolicismus, islám) i své vlastní historické mýty. Kniha se zabývá zejména druhou Jugoslávií, která se vytvořila po druhé světové válce jako federace autonomních republik. Oblast se stala místem velkých přesunů populace už během války, v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století se Jugoslávie stala jedinou komunistickou zemí, která podporovala pracovní migraci svých občanů. Po rozpadu federace pak v devadesátých letech došlo k sérii krvavých konfliktů, které vyhnaly miliony uprchlíků.

Na konci druhé světové války prchali do exilu nejen spolupracovníci ustašovského chorvatského státu, ale i příslušníci nekomunistické rezistence. Muslimská politická emigrace byla po válce napojena na chorvatskou. Cesty srbské politické emigrace vedly hlavně do Francie, kde se emigranti dělili na stoupence Karadjordjevičů, Obrenovičů a republikány. Organizace politické emigrace se zajímaly o život v Jugoslávii, kde byli odpůrci komunistického režimu likvidováni jugoslávskou tajnou policií.

Ekonomickou emigraci z Jugoslávie umožnila v šedesátých letech tamní liberálnější legislativa. Hlavní důvod odchodu ekonomických migrantů z Jugoslávie souvisel s masovou nezaměstnaností, která rostla až do rozpadu komunistické Jugoslávie. Migrantí ze Srbska nacházeli práci většinou ve Francii, Rakousku, Švédsku a zemích Beneluxu. Migrantí z Bosny a Hercegoviny pracovali hlavně v Německu a Rakousku. Až do hospodářské krize v roce 1979 se počet Jugoslávčů, kteří odešli pracovat do zahraničí, rapidně zvyšoval. Teprve po jejím vypuknutí se tok migrace začal snižovat. Lidé odcházeli z Jugoslávie proto, aby si nazpět dovezli vydělané peníze. Některým migrantům se podařilo osamostatnit a řídit vlastní podnikatelské aktivity. Mezi ně patřilo zejména pohostinství s typickou jihoslovanskou kuchyní, cestovní agentury, autoškoly a obchody.

Rozpad druhé (komunistické) Jugoslávie a vyhlášení nezávislosti nástupnických států vedly k vlně návratu politické emigrace. Do Chorvatska, Bosny a Hercegoviny a tzv. třetí Jugoslávie (Srbsko a Černá Hora) se vrátili emigranti, jejichž část se integrovala do tamní vysoké politiky. Ovládali cizí jazyky, měli kontakty v zahraničí a mohli zajistit pomoc zahraničních krajanů. Snahy o etnickou homogenizaci nástupnických států vedly k nové vlně uprchlíků. Válka v Bosně z domovů vyhnala přes dva miliony lidí, kteří se přemístili buď v rámci Bosny a Hercegoviny nebo do Srbska, Chorvatska či do zahraničí.

Jaroslav Vaculík